

A Tribuna története

1.

A Tribuna alapítása és a román kérdés új megfogalmazása.

A putnai román nagygyűlésen tervezett erdélyi román napilap első száma 1884. április 14/26-án jelent meg Nagyszebenben.

A Tribuna több körülmény találkozásából született. Egyik ilyen körülmény a nagyszebeni Telegraful Roman mellett alakult irodalmi kör és Roman Miron szebeni ortodox román érsek összecsapása volt. Az irodalmi kör fiatal tagjai ugyanis az érsekség hivatalos folyóiratát egyre harciasabb szellemben kezdték irányítani. A folyóiratért a magyar kormány előtt végeredményében maga az érsek volt felelős, mivel a hetilapot az érsekség nyomdájában nyomták, mint hivatalos érsekségi újságszervet. A Telegraful Roman-t azonban ténylegesen Cristea Miklós, a szebeni ortodox román teológia tanára szerkesztette, aki egészen „egy test, egy lélek” volt a hetilap fiatal, harcias munkatársaival. A politikai természetű cikkek nagy részét e fiatalok írták, akik végeredményben meghatározták ennek az egyházi újságnak egyre élesebb politikai magatartását. 1883-ban a Telegraful Roman hasábjain egy „Ave Tisza, morituri te salutant” című rendkívül éles cikk jelent meg az akkor bukaresti lakos, Slavici tollából.¹ A cikk Magyarország akkori miniszterelnökét, Tisza Kálmánt támadta és egyházi hivatalos lapban egészen szokatlan szélsőséges hangot ütött meg. Roman Miron érsek, érezve a magyar körök felháborodását, a további kellemetlenségek elkerülése céljából Cristea szerkesztőt lemondatta és a Telegraful Roman-t kevésbé harcias emberre bízta. Cristea eltávolítását azonban a lap körül csoportosult fiatal írók gyávaságnak és a magyar kormány erőszakos nyomásának tulajdonították. Ezért együttérzésük jeléül mind otthagyták az érsekség lapját s elhatározták, hogy most már — ha törik, ha szakad, — megvalósítják az erdélyi román napilap megalapítására vonatkozó 1871-es putnai határozatot.

Ugyanekkor az erdélyi román nemzeti pártban is felmerült egy román napilap megalapításának terve. A pártnak szüksége volt egy harcoss napolapra. E célból Cosma Pártén, az „Albina” hitelintézet vezérigazgatója és a nemzeti komité elnöke más román politikusokkal együtt egy nyomdát akart vásárolni. A nyomda egyttal könyvkiadó vállalat is lett volna, mely a román irodalmi és művészeti alkotásokat olcsón, de ugyanakkor megfelelő írói tiszteletdíj biztosítása mellett adja ki. Az intézményt „Ateneul român” (Román Athenaeum)-nak akarták elnevezni és az elgondolás szerint, mint

¹ Slavici: *Lumea prin care am trecut*, 90.

részvénytársaság, 100.000 forint névértékű alaptőkével indult volna meg.¹ Mialatt azonban a komité tagjai vitatkoztak, a nagyszzebeni fiatalok — néhány anyagilag független brassói román vezetőegyeség támogatásával — Nagyszzebenben nyomdát vásároltak. Ennek megtörténte után a komitét biztosították, hogy a „Tribuna“ című lap, melyet megjelentetnek, a szebeni pontokat képviseli s így nincs szükség külön hivatalos lap felállítására. A befejezett tény elé állított komité belenyugodott a kész helyzetbe, noha több tagjának aggodalmai voltak a „tribunisták“ magatartását illetőleg.

A „tribunisták“ elsősorban a lap alapítói voltak; tágabb értelemben pedig mindazok, akik az új román lapot anyagilag és eszmeileg támogatták. Ezek abban a tíz emberben látták, akik a Tribuna első számát aláírták. Ezek a következők voltak: *Bechnitz János* szebeni magánzó, *Brote Aurel dr.*, a szebeni Transilvania bank vezérigazgatója, *Brote Jenő* szebeni birtokos, *Dușoiu János* brassói kereskedő, *Manole Diamandi* brassói kereskedő, az ottani kereskedelmi kamara elnöke, *Mărginean Simon* brassói ügyvéd, *Neagoe János dr.*, brassói orvos, *Popp György* brassói gyáros, *Preda János* szebeni ügyvéd és *Slavici János* szebeni magánzó.² A tíz alapító közül tehát öt brassói, öt pedig szebeni lakos volt, valamennyi jómódú, anyagilag független ember. Erre a szempontra nagyon vigyáztak a lap vezetői. A Tribunát kiadó „Institut Tipografic“ intézőbizottságának említett tíz tagja semmi tekintetben nem függött sem a magyar kormánytól, sem a magyarországi román egyházi vagy más jellegű intézményektől. A tíz ember közül négy gyermektelen, négy pedig nőtlen ember volt.³ A lap szellemi irányításának függetlenségéhez annyira ragaszkodtak, hogy pl. Slavici és társai nem voltak hajlandók az Albina vezérigazgatóját, Cosma Pártént az intézőbizottságba bevenni, mivel ez Roman Miron érsek rokona volt. Slavici egyenesen azzal fenyegetődött, hogy nem vállalja el a lap vezetését, ha Cosmat beveszik, mert még közvetve sem hajlandó lehetőséget és módot adni a lap irányának az érsek részéről való befolyásolására.⁴ Érthető ezek után, ha Cosma Pártén és hívei nyugtalanul néztek e számukra megfoghatatlan és tőlük független emberek tevékenysége elé. Cosma Pártén ekkor a komité elnöke volt s tekintélyével összeegyeztethetetlennek tartotta, hogy erőszakolja a Tribunát fenntartó nyomdavállalat intézőbizottságába való felvételét. Így tehát a komiténak, illetőleg a román nemzeti pártnak volt ugyan lapja, amely a szebeni pontokat képviselte, de azzal a lappal nem ő rendelkezett s annak szellemét nem ő irányította.

Az irányító szellemet mindenekelőtt Slavici képviselte. A lap intézőbizottságában ugyan ő volt a legszegényebb, de szellemiekben egymaga többet ért, mint a másik kilenc együttvéve. Azonban nem lévén gazdag ember, anyagilag azoktól függött, akiktől a fizetést kapta. Visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a Tribuna szerkesztéséért járó csekély tiszteletdíj nem volt elegendő megélhetéséhez.⁵ Slavici Szebenben is jórészt abból élt, amit

¹ Tribuna, 1885. április 17/29. 87. sz.

² Boitoș Olimpiu: *Activitatea lui Slavici la Tribuna*, Kolozsvár, 1927. 16. l.

³ Slavici: *Tribuna și Tribunistii*. 128.

⁴ Tribuna, 1885. április 13/25. 84. sz.

⁵ Slavici: *Lumea prin care am trecut*. 106.

a Hurmuzachi okmánytár szerkesztéséért, illetőleg sajtó alá való rendezéséért kapott. Ez okmánytár kiadására alakult bizottság már régebben titkárként alkalmazta volt őt. A bizottság I. Károly király legmagasabb védelme és pártfogása alatt a román Akadémiával karöltve végezte munkáját. Slavici rendszerint a román közoktatásügyi minisztériumtól kapta fizetését, noha voltak néha zavarok is, mivel Romániában idegen állampolgárként tartották nyilván. Mikor 1884-ben Szebenbe költözött, a Bukarestben vállalt titkári állását továbbra is fenntartotta.¹ A kiadással megbízott nyomda a kiszedett kéziratokat és kefelenyomatot Szebenbe küldte, ahonnan Slavici minden akadály nélkül irányíthatta a kiadás menetét. Szerkesztői fizetését ebből a bukaresti jövedelemből pótolta, azaz végeredményben a román közoktatásügyi minisztérium alkalmazottja volt. Igaz, bukaresti fizetése gyakran a miniszter szeszélyétől függött, de jó barátja, *Sturza Demeter*, a romániai liberális párt vezetője mindig melléje állott, ha valahol nehézsége támadt. Ezekből tehát nyilvánvaló, hogy Slavicinak adott esetben a bukaresti körök, elsősorban a közoktatásügyi minisztérium és *Sturza* pártjának magatartásához kellett alkalmazkodnia. Azaz a Tribuna politikáját végső fokon Bukarestből irányították, mégpedig liberális párti színezettel, a putnai nagygyűlés nagyromán szellemében.

Ugyancsak a liberális párt és főleg *Brătianu János* híve volt a Tribuna intézőbizottságának másik vezető tagja *Manole Diamandi* brassói nagykereskedő. Ez a valószínűleg görög származású román kereskedő évtizedeken át a magyarországi románság legnagyobb gazdasági hatalmassága volt. Nála nélkül semmit sem lehetett csinálni a román közéletben. Az 1871-i putnai nagygyűlés anyagi fedezetét is ő teremtette elő. A rendezőbizottságtól összegyűjtött pénzt ugyanis *Murășanu* bécsi román bankár elsikkasztotta s a rendezőség már-már lemondott az ünnepségről, mikor *Manole Diamandi* kereskedelmi összeköttetéseit felhasználva, a szükséges pénzt biztosította.² A román kormány rendszerint őt bízta meg az erdélyi románság céljaira adott pénzeszegek áthozatalával. Mikor a magyar kormány a brassói román egyházat és iskolákat fenntartó előjáráságnak megtiltotta, hogy a román kormánytól továbbra is államsegélyt fogadjon el, a román kormány azután csak titokban segítette a brassóiakat. A titkos pénzt *Manole Diamandi* vitte át a határon.³ „Többek között a nagy-szebeni Tribunát sem lehetett volna megalapítani — írja Slavici — ha *Manole Diamandi* nem áll az erdélyi román újság megalapítására irányuló mozgalom élére.”⁴

Slavici és *Manole Diamandi* mellett a Tribuna csoportjából *Bechnitz János* vezető egyénisége emelkedett ki. *Manole*hoz hasonlóan kereskedő-család leszármazottja volt, szép vagyon örököse. Nőtlen ember lévén, szívvel lélekkel a román ügy szolgálatába állott és tiszteletreméltó önzellenséggel áldozta fel idejét és vagyonát a magyarországi románság érdekében. Annak idején a már említett szebeni kört is ő szervezte meg s a *Telegraful Roman* mellett alakult fiatal román íróknak ő volt a szellemi vezére.

¹ I. h. 103.

² I. h. 85.

³ I. h. 86.

⁴ I. h. 86—87.

Slavici szerint Bechnitz-et egyetemes műveltsége magasan a többi művelt erdélyi román fölé emelte.¹ Bécsi és heidelbergi tanulmányok után jogi pályára készült. De alaposan értett a történelmi, nyelvészeti, néptudományi, sőt irodalmi és művészeti kérdésekhez is. Ezenkívül kitűnő politikai érzéke volt, mely a Slavici néha túlságosan érzelmi és hirtelen lendületű politikai magatartásának veszélyeit sokszor szerencsésen tudta a Tribunáról elhárítani.

A Tribuna megjelenése végeredményben e három ember, Slavici, Manole és Bechnitz szervező munkájának eredménye volt. Mindhárman a putnai nagyromán és dákoromán szellemiség hatása alatt állottak. A Tribuna megalapítását 1884-ben azért tekintették sürgős szükségessé, mert úgy látták, hogy a magyarországi románság egyes vezetői, különösen Roman Miron érsek és a mérsékelt román párt hívei ki akarják békíteni a románságot a magyar állammal. Ezt a békülési szándékot a tribunisták a román érdekek feladásának minősítették, mivel az érsek és barátai Erdély önkormányzatát nem követelték. „A román népre nézve mostani fejlődési fokán legnagyobb szerencsétlenség lenne a magyarokkal való látszat kibékülés” — írta ezzel kapcsolatban Slavici.² „Nem akarták ezt akkor (1884-ben) a mi politikusaink megérteni — folytatja tovább, — de megértették azok a jó gyakorlati érzékű emberek, akik velünk együtt néhány hét alatt összegyűjtötték azt az összeget, mely szükséges volt az „Institut Tipografic” megvételéhez, melynek kiadásában a Tribuna meg is jelent.”

Valóban a magyarság és a magyar állam elleni harc továbbfolytatása volt a Tribuna megalapítóinak legfőbb gondolata. Mikor a nagyszebeni ortodox érsekség lapját otthagyták, eleinte arra gondoltak, hogy legjobb lenne a brassói „Gazeta Transilvaniei” című hetilapot átalakítani és a csoport irányítása alatt napilappá szervezni. A megindult tárgyalások eredményeképpen *Murășanu Aurel* szerkesztő beleegyezett az átalakításba és aláírt egy megegyezést a vele tárgyaló csoport öt tagjával. Ezek között ott volt Slavici is, aki olyan gyakran utazott Bukarestből Brassóba, hogy Manole Diamandi tréfásan „denevér”-nek, máskor meg „orosz futár”-nak nevezte.³ Slavici ekkor még nem látta szükségesnek Bukarestből való hazaköltözését. A Murășanuuval kötött megállapodás értelmében a szépirodalmi részt és hetenként két politikai cikk írását vállalta. Ezt azonban Bukarestből is megtehetette, hiszen azelőtt ugyancsak a román fővárosból írogatta politikai cikkeit az erdélyi újságokba. Ám a helyzet csakhamar megváltozott. A brassói megállapodás után Slavici alig érkezett vissza Bukarestbe, mikor Murășanu táviratilag értesítette őt a megállapodás felbontásáról. Egyidejűleg tudomására hozta azt is, hogy a *Gazeta Transilvaniei*-t napilappá fogja átszervezni. Most már a csoport, de különösen Bechnitz ragaszkodott a saját külön lap megindításához és Slavici Sebenbe való költözéséhez. Egyenesen kijelentette, hogy Slavici nélkül az újságnak nincs értelme.⁴ A putnai nagygyűlés ekkor már híres szervezője elhatározta

¹ Slavici: *Tribuna și Tribuniștii*. 27, 34.

² I. h. 33.

³ Slavici: *Lumea prin care am trecut*. 88.

⁴ I. h. 90.

magában, hogy Szebenbe költözik. Elhatározásában része volt Rosetti Tódornak, Brătianu Jánosnak és Kogălniceanu Mihálynak, akik bíztatták az erdélyi harcra induló írókat.¹ Slavici tehát abban a tudatban mehetett el Bukarestből, hogy ott jóbarátai és támogatói maradnak, akik szükség esetén bizonyára melléje állanak.

Erdélyben ezalatt Manole Diamandi lerakta a lap anyagi alapjait. A tervezett napilapot ő különösképpen harci eszköznek tekintette, melyet jól fel kell majd használni a magyarok ellen. Gondolataiban a Telegraful Roman pisztoly volt, melyet Şaguna adott az ő szellemi örökösének kezébe. Mikor Roman Miron érsek Cristea szerkesztő eltávolításával a harcias fiatalok kezéből „kivette a pisztolyt“, Manole kijelentette: „megszerezzük az eszközöket, hogy egy ágyút önthessünk; egy nyomdai műintézetet és egy napilapot“. Elképzelésében a román napilap ágyú volt, melynek naponta kellett a magyar kormányra és a magyarokra tüzelnie.² Ilyen gondolatok hatása alatt bocsátott ki 40.000 forint értékű részvényt a Tribuna nyomdájának megvásárlásához szükséges összeg biztosítása céljából. A részvények közül 5000 forint értékűt későbbi támogatók számára tettek félre. A lejegyzett részvényekért kapott pénzből megvásárolták a szebeni nyomda-intézetet és hozzáfogtak a lap műszaki előkészítéséhez. A lap címét, formáját, helyesírását Bechnitz állapította meg. Elképzelése egyezett a Manoleéval; ezért adta a lapnak a „Tribuna“ nevet, mely „szószék“-et, Bechnitz szerint „harcis szószék“-et jelentett. Némi nehézség merült fel a román nemzeti párt szebeni pontjainak fenntartás nélküli elfogadása körül. Manole, Slavici és mások sem helyeselték egészen a párt szebeni követeléseit. Nem voltak a passzívítás hívei és nem akarták az általános titkos választójogot. De feltétel nélkül kellett elfogadniuk a szebeni pontokat, különben a lap nem tarthatta volna fenn magát. Bechnitz meggyőzte a többieket erről. Bebizonyította nekik, hogy nyugodtan elfogadhatják a passzívisták pontjait, mert a lap harcias szelleme amúgy is elég élénkséget fog a román berkekben előidézni; az általános választó jogot pedig követelhetik, mert a magyar kormány semmiképpen nem fogja megadni. Manole és társai a végén belátták Bechnitz igazságát; hirdethetik a passzívisták pontjait, anélkül, hogy saját meggyőződésüket feladják.³

Mivel a Tribuna alapítói fő ellenségnek a magyar kormányt és a magyar társadalmat tekintették, nem szerettek volna egy időben több arcvonalon küzdeni. Ezért mindent megtettek arra nézve, hogy az esetleges más ellenfelekkel békében maradjanak. Egyik ilyen ellenfél a görög katolikus egyház lehetett, mely aggodalommal és féltékenyen nézett minden szebeni, ortodoxoktól induló kezdeményezésre. A Tribuna alapító-csoportját épen gyanakvóan figyelte, mert annak tagjai már évekkal azelőtt megindították a küzdelmet a balázsfalvi etimológikus írásmód és gondolkozás ellen. A görög katolikus egyházzal összeforrott balázsfalvi iskola hívei ragaszkodtak az etimológikus íráshoz és nem akartak a romániai közművelődéshez, illetőleg annak formáihoz hasonlítani. A Tribuna alapítói min-

¹ I. h. 90.

² I. h. 88.

³ I. h. 90.

dent megtettek a görög katolikus egyházzal való összeütközés kikerülése érdekében. A részvények egy részét a görög katolikusoknak szánták. A lap és nyomda ügyeit vezető igazgató-tanácsban két helyet nekik tartottak fenn. Ezenkívül kimondották, hogy az újság szerkesztője mindig görög-katolikus vallású, a balázsfalviak előtt rokonszenves egyén lesz. De ezek a figyelmességek hiábavalók voltak. A görög katolikusok nem vásárolták meg a nekik szánt részvényeket. Az igazgató-tanácsba megválasztott két görög-katolikus rövid idő múlva kilépett és visszavonult. A görög-katolikusok gyanakvása később sem tűnt el, noha a szerkesztők mindig görög-katolikusok voltak, s a lapban soha nem jelent meg egy sor sem, ami a görög-katolikus egyházat sérthette volna. Slavici elment Balázsfalvára tárgyalni. Nagyon jól fogadták, de a Tribuna munkájába nem kapcsolódtak bele és a lappal munkatársi viszonyban lévöket — Coşbuc, az Albini testvérek, stb. ha nem is épen eltévelyedett, de elkallódott embereknek tekintették.¹

Lényegesen több eredményt értek el a Tribuna alapítói a szászokkal való megegyezés révén. Félretéve a szászok iránt érzett régi — a Királyföld viszonyaiból származó — román ellenszenvet, a szebeni román csoport egy megnemtámadási szerződésfelét kötött a szász nemzeti párttal. Az eszme Bechnitz-től indult ki, de a Brote testvérek is melegen támogatták. Hármuk együttes tárgyalásai sikerre vezettek. A szászok bizonyos támogatást ígértek, viszont a Tribuna-csoport megfogadta, hogy a lapban semmit sem közölnek, ami a szászokat bánthatná.

Az esetleges ellenfelek illetén való semlegesítése mellett a tribunisták az őket támogató barátok megszervezéséről is gondoskodtak. A velük együttérző és a junimista mozgalom eszméit valló román fiatalokat ország-szerte számbavették és vidéki munkatársaknak kérték fel. Így majdnem minden városban volt egy hűséges kis csoport, mely Szeben felé nézett s az ott kialakuló román mozgalom vezetőivel szoros összeköttetésben állott. Brassó, Arad, Karánsebes, Naszód, Budapest, Bécs és más kisebb-nagyobb helység szinte állandóan szerepelt a Tribunában az illető városból való tudósító beszámolóin keresztül. Sőt az újság nagyromán szellemének megfelelően nemcsak Magyarországból, hanem Bukovinából, Epirusból és Macedoniából is küldtek tudósításokat a Tribuna szerkesztőségébe. A tudósításokat író „levelezők“ majdnem kivétel nélkül barátai vagy legalább is jó ismerősei voltak a Tribuna alapítóinak. A Tribuna mögött ilyenformán egy jól szervezett, egységesen gondolkozó fiatalemberekből álló csoport volt, melynek tagjai, legnagyobb részét 30—35 évesek, minden erejüket az új román lap érdekeinek előmozdítására szentelték. Harcias lendületük több mint egy évtizeden át meghatározta a Tribuna munkáját. Nehány év alatt a magyarországi románság kérdését lapjukban egészen újra fogalmazták s olyan módon állították be, hogy az csakhamar Magyarország egyik legnehezebben kezelhető bel- és külpolitikai kérdésévé lett. A román kérdés újrafogalmazása és a román követelések felállítása a Tribuna első három évfolyamában történt meg. A továbbiakban a már felállított követelések érvényesítéséért folyt a harc egészen 1896-ig. Ettől fogva a lap irá-

¹ I. h. 93—5.

nyitói között beállott szakadás miatt a Tribuna ereje hanyatlani kezdett s ez a hanyatlás egyenesen a lap megszűnésére vezetett.

A Tribuna első évfolyamaiból összeállíthatjuk azt a képet, melyet a lap mögött álló román csoport akkor a román népről és helyzetéről a román közvélemény számára megrajzolt. Ebben a képben van egy-két régi elem, de legtöbb összetevője egészen új. A Tribuna hasábjain a román nemzet vonásait a legszélesebb távlatokban rajzolták meg. E rajz szerint a román nemzet Kelet-Európa „legnagyobb és legműveltebb“ nemzete. Földrajzi helyzete, közművelődése, nemzeti öntudata és hivatás-tudata egyaránt bizonyítja e nemzet nagykorúságát és rendezett viszonyait. A román nemzet a Tiszától a Dnyeszterig terjed, összefüggő népességgel. Száma meghaladja a 10 milliót. Nyelve egységes, szokásai azonosak, földje is gazdag és termékeny. A román népet lelki adottságai és képességei magasan a szomszédok fölé emelik.¹ Ezért a román nemzet a leghivatottabb, hogy a nyugat-európai műveltséget Kelet felé közvetítse. Már Traján császár is azért telepítette ide legionáriusait, hogy rendet tartsanak és védjék Európa keleti részén a latin műveltséget a barbár népek betöréseivel szemben. Traján legionáriusainak leszármazottai a XIX. században csak folytatják őseik munkáját.²

A magyarországi románság szerves része ennek a művelt és egységes, nagy hivatású nemzetnek. Helyzetét ebben a vonatkozásban kell nézni. Multját és jelenét mások határozták meg. Törekvése arra irányul, hogy jövőjét ő maga szabja meg.

Milyen volt a magyarországi románság multja? Nehéz és küzdelmes — kérdezte és felelte a Tribuna cikkírója. Erdély földjén a román nép az egyetlen őslakó. A magyarok bejöveteléig a különféle barbár népek ellen kellett védekezni. Mikor a magyarok végegesen letelepedtek, a románokra hárult az a feladat, hogy megszelidítsék és a művelődésre előkészítsék őket. Így a művelődés magjait a románok vetették el a magyarok között. Ők tették a magyarokat képessé az európai műveltség befogadására. Ezért olyan nagy Mátyás király szerepe. Nyugaton a románhoz hasonló művelt népek a végén magukba olvasztották a bevándorolt barbár elemet. Ezzel szemben a románok megelégedtek azzal az erkölcsi befolyással, melyet a szomszédok felett gyakoroltak, akik csak egy idő múlán változtak át elnyomókká, minekutána a román népből magukhoz vették azokat az elemeket, melyek segítségével a románokat leigázták.³ A románság leigázása után a román népnek évszázadokon át csak egy hivatása volt a magyar államban: szünet nélkül dolgoznia kellett, hogy mások tobzódhassanak munkája gyümölcseiből.⁴ Helyzete azóta kezdett megjavulni, mióta a Habsburg-család Magyarországot megszerezte. Az uralkodóház 1690 óta a román népet jó néhányszor védelmébe vette a magyarokkal szemben. A Habsburgok felismerték a román nép jelentőségét s érdekük lévén a „rend és műveltség“ népének boldogulása, támogatták a román törekvéseket. Így a Habsburg-ház uralma a románok szemében

¹ Tribuna 1884. jún. 28/júl. 10. 61. sz.; 132. és 133. sz.; 1885. 232 sz. stb.

² 1884. máj. 3/15. 15. sz.

³ 1884. aug. 10/22, 95. sz. „Solidaritatea română“ címen.

⁴ 1884. 4. sz.

csakhamar egyet jelentett az igazság uralmával. A Habsburgok erősítették azokat, akikkel igazságtalanul bántak, mert általuk fékezni akarták a magyarokat, mint akik hajlamosak igazságtalanságok elkövetésére. Ezzel a Habsburg-ház meghatározta a románok helyzetét és magatartását minden időkre: a románok megbékíthetetlen ellenfelei azoknak, akik igazságtalanságot cselekednek s ugyanakkor feltétlen barátai az igazság védelmezőinek. Ez a magyarozata az 1848—49-i román magatartásnak. Az 1848 május 3—15-én megtartott balázsfalvi román nagygyűlésen „a románok ihletszerűen minden habozás és feltétel nélkül, mindnyájan egyakarattal elhatározták, hogy a császár védelmére sietnek, aki az igazság jelképe”.¹ A románok tehát a rendet és törvényes uralkodójukat védték a magyar lázadókkal és rendetlenkedőkkel szemben. Az uralkodóház nem volt hálátlan. Az abszolutizmus alatt is jótéményeivel halmozta el a románokat, 1860-ban pedig az októberi diplomával megnyitotta számukra a legteljesebb fejlődés útját. Ez a diploma az egyenlőjogú népek szövetséges államát akarta a Habsburg-ház vezetése alatt megszervezni. Nehány év alatt a románok is élvezhették a legteljesebb szabadságot. De jött az 1866-i nagy szerencsétlenség: Ausztria veresége Königrátnél. A magyarok visszaélve az uralkodóház nehéz helyzetével az októberi diploma és februári pátenst teremtette viszonyokat felforgatták és a dualizmus rendszerével a maguk egyeduralmát biztosították Magyarországon. Az osztrák-magyar kiegyezésnek egyik előfeltétele épen a nem magyar népek fejlődési lehetőségeinek biztosítása volt. A nemzetiségek egyenjogúsításáról szóló törvény és az ortodox román egyház önkormányzatának elismerése a császár gondoskodásának eredménye. Ezért a császárt és az uralkodóházat illeti az elismerés, nem pedig a magyar kormányt. A magyar kormány ugyan megígérte az uralkodónak, hogy a nem magyar népek természetes fejlődését nem akadályozza, de ígéretét nem tartotta meg, mert eleitől fogva nem vette komolyan vállalt kötelezettségeit.²

A dualizmus korában a román nép helyzete évről-évre rosszabbodott. A kiegyezés után a románokban csakhamar kialakult az a meggyőződés: „minden rossz a kormánytól és az országgyűléstől s minden jó a Koronától jön!”³

A román nép helyzete azért lett rossz, mert Magyarországot a magyar kormány és a magyarság a magyar nemzettel azonosította és 1867 óta minden lépését a magyarosítás határozta meg. Ez részben érthető és természetes, de gyakorlatilag kivihetetlen és megvalósíthatatlan törekvés. Mert milyen a helyzet Magyarországon? Ez az ország Európa történelmi útjainak találkozási pontjában fekszik. Az ország szélein különféle népek laknak. Északon a szlovákok és rutének, Keleten a románok, Délen a délszlávok, szerbek és horvátok, Nyugaton a németek, akiknek több csoportja lakik az ország különböző részein. Ezek között a különféle népek között, az ország közepén lakik a magyar nép. S ami még rosszabb reá nézve — nem egységes, összefüggő tömbökben, hanem szétszóródva a többi népek között. De a magyar elem az állam alapítója. Évszázadokon át ő

¹ 1884. máj. 3/15. 15. sz.

² 1884. ápr. 16/28. 2. sz.

³ 1886. febr. 4/16. 28. sz.

képviselte a magyar államot s ezért meg van benne az a természetes hajlandóság, hogy az államot egyesítse, akár a többi nép beolvasztása, akár megsemmisítése révén. Am ez a hajlandóság bármilyen természetes is, az állam felborulására vezet. És pedig azért, mert „a magyar nép mindenekelőtt nagyon kicsi, nagyon kevésbé művelt és nagyon kevésbé felsőbbrendű ahhoz, hogy beolvaszthasson vagy elpusztíthasson olyan elemeket, melyek a magyar népnél nagyobb és részben felsőbbrendű népekhez tartoznak.“¹

A magyar nép messze elmarad a román mögött. A románok száma meghaladja a 10 milliót, a magyarság pedig a zsidókkal együtt is alig éri el a hatot. A román nép összefüggő egységben lakik, a magyarok szét-szórva más népek között. A román néphez képest a magyar nép „törpe“. Minden öntudatos román érzi felsőbbrendű voltát a magyarral szemben. „A mi bocskoros parasztunk, — írja egy mezőségi román pap, — helyes önismeretében mindig úgy érzi, hogy valamivel felette áll a magyarnak.“² Lám a magyaroknak a kiegyezéskor korlátlan hatalom adatott s mégis a magyarság háttérbe szorulásáról panaszkodnak. A románok pedig minden elnyomás ellenére tovább haladnak a fejlődés útján. Nemzeti öntudatuk évről-évre erősödik és minden téren fejlődnek. „Különösen a legutóbbi évszázad folyamán tettek a románok nagy előhaladást. Még pedig nemcsak Erdélyben, hanem a magyar Alföldön is. Vannak faluk, sőt egész tartományok, amelyek nem voltak románok, ma pedig tiszta román lakosságuk van. Ezeket az eredményeket azonban nem a nem-román elemek beolvasztásával, vagy épen tudatos elhatározással érte el, hanem faji felsőbbrendűsége következtében. Mi románok — fejezi be a cikkíró megállapításait — különösen a jelenlegi században bizonyítottuk be, hogy a szomszédokhoz (értsd a magyarokhoz) viszonyítva minden tekintetben felsőbbrendű faj vagyunk.“³

Egy ilyen felsőbbrendű faj három milliós részét a magyar állam hiába próbálja elmagyarosítani. Minden erre irányuló törekvése folyton fokozódó elégedetlenséget kelt a románok között. Ezért a románoknak mindent meg kell tenniük „a magyar állam belső békéje érdekében“ a magyarosítási törekvések megszüntetésére. Meg kell tehát indítani a legélesebb harcot a magyar állam ellen, illetőleg a magyar nemzeti állam „agyréme“ ellen. Különbség van Hungaria és Magyarország között. Hungaria a románoké is; a „hungarus“ államnak a románok is alkotórészei. Ők nem azonosítják az államot a magyar nemzettel. „Mi nem Hungariával (románul Ungaria) szállunk szembe, hanem a magyar nemzettel“ írja e megkülönböztetésről a Tribuna.⁴

Mit kell tehát a románoknak cselekedniük? Olyan helyzetet kell maguknak biztosítani, melyben védve vannak a magyarosítási kísérletekkel szemben. Amíg ezt a helyzetet nem tudják előidézni, addig a magyarok elleni küzdelmet nem lehet abbahagyni. A románok szerint e helyzet csak akkor fog kialakulni, mikor a magyarok belátják, hogy a románokkal közös hazájuk csak „több nyelvű“ (poliglot) értelemben fejlődhet tovább.

¹ 1884. máj. 15/27. 25. sz. „Situatiunea“ címen,

² 1884. júl. 7/19. 68. sz.

³ 1885. okt. 20/nov. 1. 240. sz. „Chestiunea naționalităților“ címen,

⁴ 1884. máj. 8/20. 19. sz.

Magyarország legyen ugyan egységes, de egyenlő jogú népek szövetségéből alakult állam. Ezért kell harcolni a nem magyar népeknek. A románokra e harcban vezető szerep vár. „Nekünk azon elemek élére kell állanunk — írja a Tribuna — akik hozzánk hasonlóan azt kívánják, hogy Magyarország maradjon tovább is az, ami mindig volt: többnyelvű állam, melynek a közjoga is ebben az értelemben fejlődik tovább.”¹ Az összes nem magyar népeknek ez a fő célja. A románok számára egy közelebbi cél is van: Erdély önkormányzatának biztosítása. Ez az a biztosíték, mely mellett a románok elismernék a jelenlegi magyar közjogi helyzetet és felhagynának a passzívista politikával. Az erdélyi önkormányzat biztosítása nélkül azonban nem lehet szó magyar-román békéről. A románok már annyira elveszítették bizalmukat a magyarokban, hogy csak ezzel az „erdélyi biztosítékkal” hajlandók leülni a magyarok mellé. „Azért ragaszkodunk Erdély önkormányzatához — írta a lap — hogy ne legyünk kénytelenek egyenesen az egész magyar államhatalom szervezetével harcolni, hogy hangsúlyozzuk a magyar állam többnyelvű jellegét és olyan helyzetet biztosítsunk magunknak, melyben azt (t. i. a többnyelvű államot) fenntartani tudjuk.”² Erdélynek Magyarországgal való egyesítése jogbitorlás és nincs javára egyetlen erdélyi népnek sem. Az erdélyi önkormányzat azonban valamennyi erdélyi nép érdekében áll. A románok igényei mérsékeltek. Az erdélyi önkormányzattal azt akarják biztosítani, hogy az „egyházban, az iskolában, falvakban és megyékben, valamint az igazságszolgáltatás első fokán” maguk a románok rendelkezzenek érdekeikről.³ Ez persze kizárólagossági alapon, azaz mindenütt a többség vezetne a kisebbségekre való tekintet nélkül. A román kizárólagosságra való törekvés nem igazságtalan, mert a magyarok hasonló jellegű törekvésének visszahatásaképpen indult meg. A magyar állameszme gondolatára volt válasz a románok amaz eszméje, hogy ott, ahol a románok többségben vannak „az állam legyen kizárólag román.”⁴ A magyarok erre azt mondják: nem adhatjuk meg a románoknak Erdély önkormányzatát, mert akkor a következő lépés Erdélynek Romániához való csatolása lenne. Ez azonban tévedés. A románságnak csakis közművelődési célok lebegnek szemei előtt. Erdély önkormányzatát azért akarja, mert az önkormányzattal saját közművelődési céljait szolgálhatja. Áll ez az igazság elsősorban a magyarországi román középosztályra. Ennek szemében a nemzeti kérdés közművelődési kérdés. A román középosztálynak régóta kialakult meggyőződése van a románok közművelődési hivatásáról. Szerinte a román nép van arra hivatva, hogy a nyugati műveltséget befogadja és közvetítse Európa keleti népei számára. A román nép ugyanis nagyon jól hozzá-símul a nyugati szellemhez s ugyanakkor jó kapcsolatai vannak az összes keleti népekkel. A magyaroknak meg kell békülniök azzal a gondolattal, hogy a román közművelődési élet természetes talapzata a román állam. Míg ez az állam létezik, addig semmi a világon nem tartóztathatja fel a románság közművelődési előhaladását. Mert ha Erdélyben nem lehet dol-

¹ 1884. ápr. 27/máj. 9. 10. sz.

² 1884. dec. 18/30. 198. sz.

³ 1884. aug. 22/szept. 3. 104. sz.

⁴ 1884. okt. 14/26. 147. sz.

gozni, akkor a románok inkább átmennek a határon, de mindenféleképpen be akarják tölteni közművelődési hivatásukat.¹ Kár a magyaroknak a románokat ebben akadályozni. Hiszen a románság eme keleti hivatása a monarchiának is érdeke. A Habsburg-monarchia a románságban Kelet legnevezetesebb népével lép rokonszenves közösségi viszonyba. Az utolsó pár évtized alatt Balázsfalva egymaga nagyobb és jótékonyabb hatással volt Keletre, mint az egész magyar nép, amely ma azon erőlködik, hogy a románokat megállítsa fejlődésükben. Vajjon a magyarok, akik azt hiszik, hogy ők vannak hivatva a nyugati műveltség Kelet felé való terjesztésére, ők a gazdagok és hatalmasok, hány embert tudtak eddig maguk közül Kelet valamelyik részébe küldeni a műveltség terjesztése érdekében? Egyetlen egyet se, mert nekik nincsenek összeköttetések kelettel. Akárhol jelennek meg, mindenütt idegeneknek tekintik őket, mert sehol sem tudtak maguknak rokonszenvet biztosítani. Sőt itthon az országban sem tudták megbizonyítani műveltség-terjesztő képességeiket. Ők, akik maguknak követelik ezt a szerepet, a kiegyezés óta annyira visszaéltek a nekik adott korlátlan hatalommal, hogy ma (1884-ben) a románok, a műveltség egykori terjesztői, ha világosságra szomjaznak, ott keresik, ahová hajdan ők vitték el.²

A román nép mélységesen elégedetlen jelenlegi (1884-i) helyzetével. A magyarok hiába állítják az ellenkezőjét; a románok érzéseiről csak ők maguk illetékesek nyilatkozni. „Mi elégedetlenek vagyunk — válaszolja a Tribuna a Pester Lloyd-nak — s nem fontos, hogy a magyarok elismerik-e vagy nem elégedetlenségünk indokolt voltát. De elégedetlenek vagyunk s egyedül ez az egyetlen fontos dolog, mellyel a trónnak és a magyaroknak is számolniuk kell.”³ A románok mostoha kormányzat alatt élnek, mely mindent követel tőlük, de semmit sem ad nekik cserébe. A románt mindenütt és mindenfelől elnyomják, kizsákmányolják és kicsúfolják. Mindenütt a magyar nyelvet erőszakolják rá, noha ez a nyelv idegen számára s még az a haszna sincs, hogy legalább művelt nyelv lenne, ha már meg kell tanulni. Az ország többségét képező nem magyarokat így akadályozzák fejlődésében. De különösképen akadályozzák a románokat. „A román egy dolgot tud: mióta a magyar ismét hatalomra jutott, kicsúfolta őt; érdekeit semmibe vette s állandóan arra törekedett, hogy megfossza vallásától, népétől, nyelvétől. Ezért a román ma már nem hiszi, hogy a magyar uralomnál elviselhetőlenebb legyen ezen a világon.”⁴ A román-magyar viszony eme feszültségét a magyar kormány magyarosító politikája idézte elő. Mióta a magyarok kitalálták a „magyar állameszme” fogalmát, vakon dolgoznak a magyar nemzeti állam megvalósítása érdekében. „Ha azonban ők vakon dolgoznak Magyarországnak magyar nemzeti állammá való átalakításáért — írja a Tribuna — ezzel arra készítetnek minket, hogy vakon dolgozzunk Magyarország megsemmisítéséért. Mi és a magyarok csak olyan Magyarországnak élhetünk együtt, mely többnyelvű államként van megszervezve s csak egy ilyen államon belül fejlődhetünk békében.”⁵

¹ 1885. okt. 22/nov. 3. 241. sz.

² 1884. máj. 3/15. 15. sz.

³ 1884. okt. 23/nov. 4. 154. sz.

⁴ 1884. nov. 25/dec. 7. 180. sz.

⁵ 1884. júl. 4/16. 65. sz.

A magyarországi román kérdés eme történelmi fordítástól, merész feltételezésektől és kemény igazságoktól hemzsegő beállítására a román és magyar közvélemény egyformán felfigyelt. A román újságok közül a Telegraful Roman, a Viitoriul, később a Gazeta Transilvaniei szembe fordult a Tribunával. A magyar lapok ugyancsak éles támadásokat intéztek a szebeni román napilap ellen, melyet a valóságban megfelelően a szélsőséges román izgatók szócsovének tekintettek. Mialatt azonban az éles magyarelles magatartás felett háborogtak és erejüket a magyar állameszme és magyar kormány ellen indított támadások visszaverésére fordították, a Tribuna szerkesztői és munkatársai hozzáfogtak ahhoz a munkához, melynek célja a putnai határozatok szerint „a román nép közművelődési egységének helyreállítása” volt. A valóságban ezt az egységet nem helyreállítani, hanem megalapozni kellett, mert hiszen a román nép sohasem volt egységes műveltségű. Mivel azonban Slavici és társai a közművelődési egység megvalósításától remélték a nemzet-politikai egység természetesen bekövetkezését, az éles politikai harc mellett szinte észrevétlenül készítettek elő a Kárpátok két oldalán lakó, különböző műveltségű románság szellemi egységét. A főgondolat itt az volt, hogy szellemi téren Románia az összes románok irányító központja, Bukarest pedig minden román Mekkája. Amint később Slavici megfogalmazta: „a románok számára a nap Bukarestben kel fel”. Ezt azonban nem külön címek alatt, feltűnő módon hirdették, hanem szinte észrevétlenül, eleinte más vonatkozású kérdések tárgyalásakor amugy mellékesen odavetve. Már maga a Tribuna naponkénti megjelenése nagyfontosságú volt ezen a téren, mert a lap nyelvezte a Romániában használt egyszerűbb és megtisztult román nyelv volt, mely nagyon különbözött az erdélyi román újságok addigi nyelvével. De a legnagyobb jelentőségű „újság” a Tribuna azon követelésében rejlett, mely a magyarországi románságnak a romániai és főleg bukaresti irányító központhoz való alkalmazkodását kívánta. Ezt a Tribuna először úgy állította be, mint a „magyar elnyomás” természetes visszahatását. A román közművelődés központja a magyar elnyomás miatt költözött át Erdélyből Romániába. Ebbe most már a magyaroknak bele kell nyugodniok. A magyar nép igen kicsi, igen jelentéktelen és erkölcsi életében túlságosan szegény ahhoz, hogy megakadályozza a magyarországi románoknak a romániai fényforrás felé való fordulását. A románok onnan kapják ezentúl a fényt (a közművelődés fényét), ahol azt a román természetnek leginkább megfelelő formában adják nekik.¹ A románok szerves részét képezik annak a népnek, mely a körülmények segítségével Magyarország határainál nemzeti államot alapított. A magyar Szent Korona országaiban élő románok mindig meleg szívvel gondolnak erre a román államra, mert itt van nemzeti közművelődésük természetes középpontja. Ezt a tényt senki sem tagadhatja a románok közül. „Még kevésbé tagadjuk — folytatja a Tribuna — hogy akkor, midőn komolyan feltennék nekünk a kérdést: akarjuk-e vagy nem az összes románok egy államban való egyesítését, pillanatnyi gondolkodás nélkül igennel válaszolnánk. És ez a kívánság minden értelmes ember számára magától értetődő dolog, mert a mi nem-

¹ 1884. júl. 3/15. 64. sz.

zeti egységünk tudatából következik.“ E burkolatlan szavak hatását a cikkíró igyekezett ugyan enyhíteni, kifejtvén, hogy más a kívánság és más az akarat. A románok vágyai között ez a vágy nem számít, mert megvalósítását egyik román párt sem írta be politikai céljai közé.¹ Ilyen elszólásokból azonban világosan látták a Tribuna olvasói a „közművelődési egység“-ből következő politikai egység valóságát. Ezért fokozott érdeklődéssel figyelték a lap cikkeit, melyeknek hatása napról-napra növekedett. A Tribuna szerkesztősége a cikkek hatását majdnem tíz éven át megszakítás nélkül tudta fokozni. Ennek az egyre növekvő hatásnak titkát a Tribuna sokféle lehetőségének nagyszerű kihasználásában és lap-szerkesztési módszereinek művészi alkalmazásában találhatjuk meg.

2.

A Tribuna lehetőségei és módszerei.

A Tribuna munkájának aránylagos zavartalanságát és magyarelles tevékenységének szinte korlátlan lehetőségeit csak a mult századvégi viszonyok ismeretében érthetjük meg. Mai szemlélettel ilyen munka elképzelhetetlen lenne. De akkor egészen más viszonyok között élt a sajtó, mint ma.

A Tribuna a mult század 80-as éveiben eszmei lehetőségeket talált Magyarországon. A szabadelvű eszmék bűvkörében élő magyar államban előzetes sajtóellenőrzés nem volt, sőt a körülményeknek megfelelő sajtótörvény is hiányzott. A sajtóvétségekért utólag vonták felelősségre a cikkírókat, akik felett sajtóperekben az esküdtszék ítélkezett. Mivel a Tribuna Nagyszebenben jelent meg, a nagyszebeni esküdtszék illetősége alá tartozott. A szebeni esküdtek azonban szászok voltak, akik a tribunisták harcait nagy rokonszenvvel kísérték. Így a Tribuna jó ideig semmiféle sajtópernek nem volt kitéve, noha ugyancsak szélsőséges hangon támadta a magyar kormányt és a magyarságot. Minden következmény nélkül vehetett át egész cikkeket a leghevesebben magyarelles „Románul“ című bukaresti újságból. „A magyarországi románokkal úgy bánnak, mint a rab-szolgákkal, pedig azon a földön ők az egyedüli őslakók“ — olvashatták például a románok a bukaresti lap átvett cikkéből. A szebeni ügyészségnek ez nem tűnt fel! Az sem, amikor a Tribuna így írt: „Ha a magyar államban a román faj megerősítése nem lehetséges, akkor nekünk nem marad más szabadulás, mint harc ennek a magyar államnak megsemmisítése érdekében; a magyar faj ellenségeivel való szövetkezés, mint szerves szükség jelentkezik számunkra.“² Az első sajtóper a Tribuna 1884. november 1830-i, 175. számában közölt cikk miatt indították Slavici ellen. A cikkben Slavici két szász rablógyilkos elítélésével kapcsolatban ismét a magyar államnyelv kérdését fejtegette. A szász rablógyilkosokkal az ítéletet a szász nyelven kívül magyarul is közölték. Slavici a magyar nyelv

¹ 1884. dec. 23/jan. 4. 203. sz.

² 1884. szept. 14/26. 122. sz.

erőszakolása ellen tiltakozva, többek között ezt írta: „Végzetes módon vak ellenségeskedésre kényszerítenek minket a magyar állammal szemben és okvetlenül keresnünk kell az alkalmat, hogy azt alapjaiban rázkódtassuk meg, hogy mindenütt gyűjtsük össze ellenségeit, egyesüljünk azokkal és bárhol járunk, mindenütt tegyük ellenségévé az embereket.“ Az ügyész vádemelése alapján az esküdtszék tárgyalás alá vette a sajtópert és rövid tanácskozás után Slavici-ot felmentette. Ugyanekkor történt Barițiu felmentése is, aki az *Observatoriul* című szebeni hetilapjában arról írt, hogy a magyarok majd „a magyar Plevna“ után megváltoztatják nemzetiségi politikájukat. Mivel Plevna erődítményt 1877-ben az orosz-török háború alkalmával a román hadsereg vette be, az ügyészség Barițiu hasonlatában irredenta célzást látott s ezért indított sajtópert a szerző ellen. A szász esküdtszék azonban Barițiu-ot sem találta bűnösnek.

A különleges szász-román együttműködés lehetőségein kívül a 80-as évek Magyarországon sok minden lehetséges volt, amit más államban már akkor sem igen tűrtek volna el. A *Tribuna* lapjain sok olyan eset van megörökítve, mely a magyarországi nemzetiségek európaszerte páratlan lehetőségeiről tanuskodik. Az erőszakos választások például nem mindig úgy tűnnek fel, mint ahogy azokat a magyarellenes hírverés jellemezte. A *Tribuna* leír egy ilyen választást egy tiszta román választókerületben. A románok majdnem mind jómódú emberek. A kerületükben jelöltje van a koránypártnak, de jelöltje van a román nemzeti pártnak is. Mindkét jelölt román. A kortesek is. A választási hadjárat már két hónappal a választás napja előtt megkezdődik. Etetés, itatás; mindkét fél alkudozik a szavazatokra. A román nemzeti párt kihirdeti a gyűlölet uralmát: gyűlöletes és becsstelen mindenki, aki a kormánypárti képviselőre szavaz. A nemzeti párt hívei háromszínű lobogóval bejárják az utcákat, miközben az „Ébredj román álmaidból“, Iancu indulója, vagy más hasonló román éneket énekelnek. Az éneklő csapat menetközben megszaporodik. Időnként megáll s a kormánypárt híveinek lakása előtt nagy kiabálással, ordítózással tüntet. Az ablakokat betörik, a kerítéseket lerombolják. A nemzeti párt nemzeti szalagocskákat csinál s jaj annak, aki azt nem viseli. A nemzeti jelölt hívei meglopják a kormánypárti jelölt híveit, felgyűjtják tanyáit, megverik embereit s olyan erőszakos uralmat honosítanak meg, hogy az ellenfél híveinek bátorsága egyre csökken. Viszont a román nemzeti párt hívei szaporodnak. Elérkezik a választás napja. A katonaság szemeláttára a román nemzeti párt verekedést rendez; több halott és sebesült fekszik az összeütközés helyén, mire a katonaság szét tudja választani a verekedőket. Látván ezt a feszült helyzetet, a kormánypárti román jelölt megijed. A választók előtt beszédet tart, melyben jelölését visszavonja. Erre a nemzeti párt jelöltjét egyhangúan képviselőnek nyilvánítják.¹

Magyarországon ebben az időben a román nemzeti érzés külső nyilvánítása igen ritkán ütközött akadályokba. A román színekét háborítatlanul használták és viselték. 1884. május 15-én az 1848-as román nagygyűlés emlékét Balázsfalván fényes keretek között ünnepelték meg. Az évfor-

¹ 1884. máj. 2/14. 14. sz.

duló előestéjén az emlékművet kivilágították. Hosszú asztalt terítettek mellette és ott a románság vezetői díszvacsora keretében méltatták a nap jelentőségét. Éjfélkor elénekelték az „Ébredj román álmaidból“ kezdetű román indulót. Másnap reggel az emlékmű a román nemzeti zászlóval volt feldíszítve s a zászló egész nap ott maradt.¹ Az évforduló ünnepét a románok országszerte megülték. Brassóban, Kolozsváron, Erdély más részeiben tüzes szónoklatok hangzottak el. Kolozsváron például a Biasini-szállóban rendeztek díszvacsorát a románok. A beszédekben magasztalták „az 1848-as dicsőséges román vértanúk emlékét“. A Tribuna kolozsvári tudósítója felháborodva számolt be arról, hogy „egy magyar horda“ megzavarta a békés román ünneplőket, mert a „hordát“ sovíniszta elemek „szégyentelen beszédekkel“ felizgatták. „Ez a vadság“ mélyen megbotránkozta a kolozsvári románokat, akik kénytelenek voltak a csendőrség beavatkozását kérni. A 12 csendőr elől végre „a horda“ visszavonult.² A balázsfalvi román nagygyűléssel kapcsolatos ünnepi megemlékezések itt-ott olyan jeleneteket idéztek elő, hogy a magyar kormány 1885-ben a balázsfalvi ünneplést megtiltotta. Más helyen azonban továbbra is rendeztek ilyen ünnepeket. A magyar sajtó néhány megjegyzésére a Tribuna ekkor kifejtette, miben látják a románok 1848. május 15-ének jelentőségét. „A magyar nemzet 1848. március 15-én jelt ad felkelésre törvényes uralkodónk ellen. Magyarország hadserege, a honvédség, legfőbb parancsnoka ellen indul; a magyarok és magyarbarátok otthagyják a császári lobogókat és a honvédekhez pártolnak. A magyar országgyűlés kimondja a törvényes uralkodóház letételét: a forradalom megindult, a polgárháború megkezdődött minden következményével együtt... Két hónappal a forradalom kitörése után, napról-napra kevesebb lévén a remény arra, hogy a császári csapatok egymagukban közelebbről le tudják verni a felkelőket, a románok összegyűlnek Balázsfalván és kijelentik elhatározásukat, mely szerint kockára teszik vérüket és vagyonukat, hogy véget vessenek a forradalomnak és helyreállítsák a pragmatica sanctio-ra alapított törvényes rendet. Ez a történelmi igazság“ — fejezi be cikkét a Tribuna,³ nyugodt lelkiismerettel összezavarva a tényeket s oknak tüntetve fel az okozatokat. Ilyen érveléssel világos, hogy a románok csakugyan a „törvényes rend“ és a Habsburg-ház megmentőinek érezhették magukat a „zavargó és lázadó“ magyarokkal szemben.

A balázsfalvi nagygyűlés emlékére rendezett ünnepek ugyancsak a magyarországi románok nagy lehetőségeire utalnak. Ezek különösen a román és szász vidékeken voltak nagyok. Itt a falvak a román jegyzők kezében voltak; a megyegyűléseken pedig még jól érvényesülhetett a román és szász érdek. Szeben, Brassó, Fogaras, Beszterce-Naszód vármegye, gyakran a többi nemzetiségi megye is úgy élt, mintha nem lett volna Magyarországon. A Krassó-Szörény vármegyei törvényhatóság lugosi gyűlésén a románok ugyan kisebbségben voltak, de erőszakos fellépésükkel akaratuknak érvényt szereztek. Óriási lármával, kiabálással, román közbe-

¹ 1884. máj. 8/20. 19. sz.

² 1884. máj. 5/17. 17. sz.

³ 1885. máj. 7/19. 102. sz.

szólások özönével kényszerítették rá akarataikat a főispánra. Ez hiába rázta a csengőt, hiába kiabált, nem tudott csendet csinálni.¹ Kénytelen volt a románok követelését teljesíteni. Fogarason a közigazgatási bizottság a román többség irányítása alatt dolgozott. Mikor a bizottságnak döntenie kellett azon javaslat felett, hogy a jegyzők és körorvosok fizetését a jövőben a városi pénztár utalja ki a községek által befizetett összegekből, a bizottság román tagjai leszavazták a javaslatot. Ezt a Tribuna szerint azért cselekedték, mert „a mi jegyzőink nem tudván az állam nyelvén, az új intézkedéssel könnyebb lenne őket nem románokkal helyettesíteni”. A román falvakban ugyanis magyarul nem tudó román jegyzők voltak s a román nyelv, mint hivatalos nyelv szerepelt.² A nem magyar megyék vezetősége 1885-ben ugyancsak megmutatta a magyarság iránti barátságtalan érzéseit. A Kolozsváron alakult Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet (E. M. K. E.) alapítói felhívást intéztek az erdélyi megyékhez, kérve az egyesület munkájának támogatását. Beszterce-Naszód vármegye rendkívüli közgyűlésén foglalkozott e felhívással, s kimondta, hogy a felhívó levelet „megbotránkozásának kifejezése mellett” ad acta teszi. A közgyűlési határozatban a megye vezetősége tisztviselőinek is megtiltotta az E. M. K. E. támogatását. „A vármegyei közgyűlés elvárja — hangzott a félreérthetetlen határozat — hogy a nevezett egylet alapításában a megye egyetlen tisztviselője sem fog résztvenni és azt semminemű támogatásban nem részesíti.”³ A nagyszebeni és brassói megyegyűlések hasonló határozatban utasították el az E. M. K. E. kérését. Igaz, a kormány e határozatokat megsemmisítette, de a határozatok mögötti magyarellenes gondolkozást nem változtathatta meg. Gyakran a hatósági tilalom sem ért sokat. Mikor 1885-ben Slavici-ot és Barițiu-ot a szebeni esküdtszék a sajtóperben felmentette, a környék románsága díszvacsorával és tüntetéssel akarta megünnepelni a két román sajtóvezér felmentését. A szebeni hatóság azonban a díszvacsorát és tüntetést nem engedélyezte. Ennek ellenére Szebenben mintegy 200 paraszt s középosztálybeli felvonult az Observatoriul és Tribuna szerkesztőségé elé és ott rokonszenv-tüntetést rendezett. Majd egy vendéglőbe mentek s ott estig zavartalanul mulattak, nem törődve a hatósági tilalommal.⁴ Legtöbbször azonban nem is került sor hatósági tilalomra. Román jellegű társadalmi megmozdulás nemhogy ellenszenvet váltott volna ki a magyarokból, de gyakran ők maguk is résztvettek azokon. 1885. február 5-én például az aradi román nőegylet bálján résztvett a megye magyar vezetősége, élén Ormos Péter alispánnal és Szathmáry Gyula főjegyzővel. A román nők legnagyobb része román nemzeti ruhában jelent meg s a táncok között sok volt a román nemzeti tánc. Senki sem botránkozott meg rajta.⁵ A brassói román majálison magyarok és szászok is résztvettek és békésen szórakoztak, noha a román gyermekek román nemzeti színű szalagocskákat viseltek.

A románság tehát egyáltalán nem panaszkodhatott olyan általános

¹ 1884. máj. 9/21. 20. sz.

² 1884. dec. 14/26. 195. sz.

³ 1885. febr. 14/26. 35. sz.

⁴⁻⁵ 1885. febr. 1/13. 25. sz.

nemzeti elnyomásról, mint amilyenről a román sajtó, de különösen a Tribuna naponként írt. Szó se róla, itt-ott nem tartották meg a nemzeti-ségek egyenjogúsítási törvényének minden rendelkezését. De ez nem volt általános. Epen a Tribunából lehet megállapítani, hogy a törvénynek milyen sok rendelkezését tartották be a 80-as évek második felében. 1885-ben például a román iskolákhoz háromnyelvű nyomtatványt küldtek az iskolai adatok beírása céljából. A Tribuna azonban most is talált okot a felháborodásra. A nyomtatvány román nyelvezetét kifogásolta és éles hangon kérdezte: hogy tekintheti magát a magyar nép művelt népnek, ha eltúr ilyen „barbárságot“? ¹ Ugyanebben az évben megemlékezett arról, hogy a brassói román kereskedelmi iskola igazgatósága az érettségi vizsga írásbeli tételeit román nyelven terjesztette fel a nagyszabeni érsekség konzisztóriumán át a magyar közoktatásügyi minisztériumba. A konzisztórium felterjesztette a román nyelvű tételeket, de leírt az iskola vezetőségéhez és magyar fordításban kérte azokat. „De ezalatt — írja a Tribuna — a minisztériumhoz küldött román szövegű tételek jóváhagyva visszaérkeztek.“ „Ami azt jelenti, — állapítja meg helyesen — hogy nem a kormány erőszakolta a magyar nyelvet, hanem a konzisztórium ment messze a túlbuzgóságával.“ ² Így állott a helyzet a közigazgatás nyelvvel is. A román falvak többségében román volt a közigazgatás nyelve. De néhol a falu vezetősége kényelmi szempontból áttért a magyar nyelv használatára, mert nem akart kényelvű jegyzőkönyvet vezetni. „Igy vették ki lassan-lassan a román nyelvet a közigazgatásból“, — állapítja meg Slavici. „Lehet mondani tehát — folytatja tovább — hogy nem a magyar kormány kényszerítette a románokat a magyar nyelv használatára, hanem ők maguk mondtak le nyelvük használatának jogáról.“ ³

A fentiekből világos, hogy a románok elégedetlensége nem a magyar kormány általános és központból irányított elnyomó politikájából, hanem egyes, elszigetelt esetek mesterségesen megnövesztett visszahatásából származott. Mivel a románok a legtöbb helyen háborítatlanul fejleszthették nemzeti és gazdasági életüket, nagyon érzékenyen fogadták a magyar kormánynak a magyar nyelv használatára vonatkozó intézkedéseit. A kiegyezés után 12, illetőleg 16 évvel megszavazott két törvény (az 1879-i és az 1883-i) által a magyar nyelv, mint tantárgy bevonult a románok és más nemzetiségek iskoláiba. A románok ezt a két törvényt merényletnek tekintették a maguk nemzetisége ellen s óriási lármát csaptak az „erőszakos magyarosítás“ ellen. A két általános érvényű törvényen kívül egyes helyi eseteket hoztak fel a magyar kormány erőszakosan magyarosító politikájának bizonyítására. Ezeket a tényeket használta fel a Tribuna az itt-ott meglévő román elégedetlenség növelésére és általánosítására. A magyarországi szabadelvű rendszer politikai és nemzetiségi viszonyainak fent ismertetett lehetőségei között a lap izgató munkája nem ütközött nagyobb akadályokba. Mindenekelőtt felhívta a románokat: „legyenek közlékenyebbek“ és vidéki tudósítások formájában írják meg mindazt, ami egyes

¹ 1885. okt. 6/18. 229. sz.

² 1885. okt. 17/29. 237. sz.

³ Slavici: *Lumea prin care am trecut.* 72.

helyeken a románokkal történik. „Bárhol éri valamilyen sérelem a mi nemzeti érdekeinket általánosságban vagy részletkérdésben, semmi se maradjon ki a román újságoknak küldött jelentésből“ — írta a Tribuna.¹ A beküldött vidéki sérelmeket aztán a Tribuna általánosította és heteken keresztül cikkezett róluk. Hangja egyre élesebb és támadóbb lett. Csakhamar magyarok és románok egyaránt észrevették, hogy a szebeni lap célja a magyar állam szervezeti rendszerének szünet nélküli támadása. Ezt különben a Tribuna maga is előre bejelentette. „Be kell bizonyítanunk — írta a „Situatiunea“ (A helyzet) című cikksorozat szerzője, — hogy a magyar állam mostani szervezete nem jó; azt a látszatot kell mindenütt keltenünk, hogy a jelenlegi rendszer valóban rossz“, más szóval „rossz hírbe kell hoznunk ezt a rendszert“ (Trebuie să compromităm acest sistem).²

A Tribuna valóban mindent megtett e cél érdekében. Évfolyamokon át egy-két vezércikket kivéve, minden írásában a magyar kormányt és a magyarságot szidta. Bármilyen történt az országban, azért a magyar kormányt és a magyarokat tette felelőssé. Tüntettek Magyarország ellen Bukarestben? A magyarok felelősek érte, mert azok a románok tüntettek, akik a magyar elnyomás miatt vándoroltak ki Magyarországból. A magyar sajtóban némelyek kifogásolták, hogy a magyarországi románok a bukaresti szellem után igazodnak. Ez is a magyar kormány bűne, mert ő akadályozta meg a magyarországi románság közművelődési fejlődését. Ha ezt nem teszi, akkor a magyarországi románság párhuzamosan fejlődik az ókirálysági román néppel s akkor a román közművelődés központja nem költözik át Bukarestbe, hanem Balázsfalván marad.³ A magyarok felelősek az irredentizmusért. Addig vádolták a románokat dáko-románizmussal, addig írtak a Dnyesztertől a Tiszáig terjedő egységes román állam megalapítására irányuló román törekvésekről, míg néhány román fiatalember valóban megindított egy ilyen mozgalmat.⁴ A magyarok hibásak a Horia—Cloșca emlékünnepekért is. Eleinte csak néhány szélsőséges ember akart megemlékezni Horia felkelésének 100-ik évfordulójáról. Senki sem vetett ügyet rájuk a román társadalomban. A magyarok azonban nagy lármát csaptak. Lapjaik fenyegették és sértegették a románokat. Emiatt most már tekintélyes mozgalom indult meg az évforduló megünneplése érdekében. De a magyarok az okai a monarchia iránt külföldön megnyilvánuló ellenszenvnek is. Nemcsak az országon belül járatták le tekintélyüket és lettek gyűlöletesek minden más nép előtt, hanem a külföldi népek is elfordultak tőlük. Olaszok, franciák, németek épen úgy elítélik a magyar államrendszert, mint a románok. Nézzék csak meg a magyarok, mit írnak róluk a külföldi lapok. Azokat már nem tudják félrevezetni, mert nem hisznek a magyarok őszinteségében. Hiába tagadják az erőszakos magyarosítást, a külföldi sajtó inkább hisz a románoknak és szászoknak. Nagyon jól tudja, hogy a magyarok országuk nyugat-európai színvonalra való emelése

¹ 1884. aug. 15/27. 99. sz.

² 1884. máj. 17/29. 27. sz.

³ 1884. júl. 3/15. 64. sz.

⁴ 1884. aug. 25/szept. 6. 107. sz.

helyett inkább a magyarosítás délibábját kergetik. Lám a müncheni Allgemeine Zeitung milyen jól jellemzi a magyar állapotokat: „Egy alkotmányos kormány látszata alatt és a többség parlamenti uralma mögött Magyarország a nagy néptömegek félbarbár, középkori élete és izgatottsága rejtőzik“. A Lajtától az Aldunáig terjedő ország ismerői ottani tapasztalataikat így foglalják össze: „Az egész közigazgatás erkölcstelen, a nép mindenütt durva és teljesen éretlen arra, amit alkotmánynak neveznek.“¹ A románbarát külföldi megnyilatkozások ismertetésére a Tribuna eleitől fogva nagy gondot fordított. Megindulása után néhány héttel már sorozatos közleményekben számolt be Bergner könyvéről,² mely rendkívül hízelgő volt a románokra nézve. A német utazó dicséreték özönével halmozta el az erdélyi románokat, míg a magyarokat ugyancsak erős kifejezésekkel bírálta. Könyvéből a Tribuna különösen azt a részt emelte ki, melyben a német szerző megjósolja a magyar állam felbomlását. „Eljön egyszer az idő — idézte a Tribuna — mikor a Magyarország szélén lakó népek mind a szomszédos rokon államokhoz fognak csatlakozni; ilyenformán a románok a román királysághoz, az északi szlávok Oroszországhoz mennek, a déliek pedig egy délszláv királyságot fognak létrehozni.“

Az előzmények után nem lesz érthetetlen az a nagy önbizalom, mely a Tribuna szinte minden sorából kiáradt a román tömegek felé. Ez a bizalom napról-napra növekedett. Ugyanígy nőtt a magyarellenes magatartás ereje is. „A kormány hiába szigorú a román egyházzal és iskolákkal szemben — írja a lap 1884. júliusában. Minél szigorúbb, mi annál merészebbek leszünk s annál több szabadságot veszünk magunknak. Hiába mondják a magyarok: nekünk börtöneink és akasztófaik vannak. Mi azt feleljük: számunkra nem lesz elég börtön és elég akasztófa.“³ A román nép már sok vihart látott. Réament a hún, leigázta a török — s lám ma a hún és török eltűnt erről a vidékről, de a románok itt maradtak. Vigyázzanak a magyarok, ne hívják ki maguk ellen a románság elkeseredését. A magyar hivatalnokok ne csúfolják a román népet, mert ettől kapják kenyerüket. Nehogy félreértsék a román hallgatást. „Hallgatunk, alávetjük magunkat a parancsoknak és mégsem jó. Pedig ezt csak azért tesszük, mert meg akarjuk mutatni nekik (. i. a magyaroknak), hogy sokkal műveltebbek vagyunk, mint ők“, — írja a Tribuna vízaknai tudósítója.⁴ A románok lelkében a sok visszafojtott fájdalom óriási feszítő erőt halmozott fel. „Engedelmeskedünk, de szaporodunk, túrunk, de visszatartjuk magunkat, hogy holnap, vagy holnapután, mikor az idő alkalmasnak látszik, egy szép napon egyszerre kirobbanjon mind az a keserűség, düh és gyűlölet, amely két évtizeden keresztül felhalmozódott bennünk. Mintha attól félnénk, nehogy igazságot szolgáltatassanak nekünk s így elapadjon belőlünk az a szomjúság, mely minket a leszámolásra ösztö-

¹ 1885. jan. 5/17. 4. sz.

² V. R. Bergner: *Stiebenbürgen*. Eine Darstellung des Landes und der Leute. Leipzig. U. Bruckner, 1884. — Vö. Tribuna 1884. 31—35. sz.

³ 1884. júl. 15/27. 75. sz.

⁴ 1884. okt. 21/nov. 2, 153. sz.

kél egyszer, midőn erre lehetőséget érzünk azokkal szemben, akik ma igazságtalanságot cselekesznek velünk.¹

A szenvedély jellemző vonása, hogy minél inkább táplálják, annál több táplálékot kíván. A Tribuna elindulva a szenvedélyek felkeltésének útján, többé már nem állhatott meg. Szinte belső kényszerűségből kellett állandóan táplálni a román közvélemény izgatottságát. Még pedig legfőképpen a magyar kormány és társadalom elleni politikai támadásokkal. Voltak olyan román gondolkozók, akik ezt az állandó harcias politizálást nem tartották egészségesnek és célravezetőnek. A Tribuna egyik barátja volt az első, aki 1885. elején megjegyezte: „Ideje lenne, hogy a mi román újságjaink más dolgokról is írjanak már, ne csak mindig politikáról és ismét politikáról.“ „Nem lehet másról írni“, felelte a Tribuna vezércikke, mert a magyar sajtó és a magyar társadalom egyaránt háborút indított a nem magyar nemzetiségek ellen. Sőt egyenesen a magyarok érdekében kell folytatni a román sajtó politikai harcát. A magyarok érdekét szolgálja a román sajtó, mikor fel akarja világosítani őket arról, hogy nem tudják a nemzetiségeket elmagyarosítani. A magyarok nem számolnak a valósággal. Álmodnak, képzelgésekbe ringatják magukat. Az egész állam érdeke, de elsősorban éppen a magyaroké, hogy ezeket a képzelgéseket szétoszlassák.²

A Tribunának, illetőleg a Tribuna munkatársainak egy óriási előnyük volt a magyar állammal és magyar sajtóval szemben. Ők sokkal jobban ismerték a magyarokat, mint a magyarok őket. A küzdelem szinte egyenlőtlen volt: a magyar sajtó olyanok ellen küzdött, akiket egyáltalán nem, vagy csak nagyon kevéssé ismert, míg az ellenfél minden gyengéjét, hibáját nagyszerűen ismerte. A Tribuna néha csöndes humorral, máskor boszszankodva, de mindig fölényesen állapította meg, mennyire tájékozatlan és felületes a magyar sajtó. Amikor Barițiu-ot a szebeni esküdtszék felmentette, a Kolozsvári Közlöny azt írta, hogy Barițiu, a Tribuna főszerkesztője. Nyilvánvalóan összetévesztette Barițiu-ot és Slavici-ot, illetőleg az Observatoriul-t és a Tribuna-t. Máskor meg a román viszonyokról közölt a valóságtól igen elütő tudósításokat. Ebbe a hibába természetesen nemcsak a Kolozsvári Közlöny, de majdnem az összes magyar lapok gyakran beleestek. A román kérdésben még aránylag tájékozottabb volt a Pester Lloyd és a Pesti Napló. De egész Magyarországon alig volt akkor valaki, aki a románok helyzetét és törekvéseit alaposan ismerte volna. A románok ennek persze több hasznát látták, mint kárát. „Ami igaz, a magyaroknak nem kötelességük, hogy ismerjék a mi életünket és irodalmunkat“ — állapította meg a Tribuna ezzel kapcsolatban. „De érdekükben lenne, hogy ismerjék azokat s egyáltalán nem dicséret számukra az, mikor azt mondják, hogy nem ismernek minket, akik velük együtt élünk.“³ A Tribuna irányítói viszont nagyszerűen ismerték a magyarokat. Slavici gyakran írt a magyar ember nyíltszívű, vendégszerető, alapjában véve jólelkű természetéről. De ugyancsak írt a magyar hibákról is; rámutatott

¹ 1884. nov. 20/dec. 2. 176. sz.

² 1885. jan. 12/24. 9. sz.

³ 1884. aug. 17/29. 100. sz.

a sok szónoklás, felületes ábrándozás és tunyaság népére, valamint e nép szalmaláng természetére. „Az a mód, ahogyan a mi magyar honfitársaink legtöbb dolgukat általában elvégzik, nagyon hasonlít az elkényeztetett gyermekek játékaikhoz“ — írta egyszer a magyarokról.¹ Máskor a biztos megfigyelő nyugalmával csillapította a román aggodalmakat valamely nagyon beharangozott magyar mozgalom felett: nem veszedelmes a helyzet, mert a magyarok sokat beszélnek, de keveset cselekszenek. Slavici és társai jól ismerték a magyarság társadalmi helyzetét s annak minden fonákságát. Örömmel közölték a Tribunában a mezőségi román pap beszámolóját arról, hogy a román paraszt bátran felveszi a versenyt a magyar paraszttal, sőt már kissé felülről néz le a magyarra.² Ugyancsak ebből az országrészből, az elnémult harangok vidékéről írta a Tribuna, hogy „a szegény magyar munkásnak nem jut fehér kenyér“, a magyar paraszt pedig maga is bocskoros, sőt olyan szegény bocskoros, hogy szánalom fogja el az embert, mikor őt látja, s néha a románok segítenek rajta, hogy egyik naptól a másikig éljen.³ A Tribuna megindulása utáni második héten hasonló módon számolt be a bukovinai csángó családok sorsáról. A csángók 1883-ban nagyhangú magyar szólamok hatása alatt elindultak Magyarországra, „az ígéret földje“ felé. Saját szekereiken jöttek és mindenüket magukkal hozták. Egy év múlva, mikor belátták, hogy senki sem gondoskodik róluk, egy részük visszatért Bukovinába. De már csak gyalog mehettek vissza, mert lovukat és szekerüket felélték az „ígéret földjén“. Hátukon vitték régi hazájuk felé azt, amijök még megmaradt. „Szegény visszatelepítés, nyomoruságos végre jutottál“ — fejezte be a Tribuna a magyar társadalmi helyzetet jellemző beszámolóját.⁴

A magyarság természetének és helyzetének eme nagyszerű ismeretében a Tribuna alapítói nem nagyon aggódtak népük jövője miatt. Ezt időnként, amúgy belső használatra a lapban is kifejezték. Persze nem feltűnően, hanem csak úgy mellékesen. Midőn 1884 végén a szászokkal való viszony tisztázásáról volt szó, a Tribuna egy vezércikkben kifejtette, hogy a szászokkal lehetne ugyan egyesülni valamely közös ellenség ellen. Egyelőre azonban ilyen közös ellenség nem létezik. „Mert bármennyit is erőlködnek a mi magyar honfitársaink természetes fejlődésünk megakadályozása végett, a nagy tömegekben nem képesek felkelteni azt az érzést, hogy ők valóban veszélyes ellenfelek. Az igazság az, hogy sok okunk van a bosszankodásra, de nincs okunk a komoly félelemre. ... Lehetséges, nagyon hamar mindnyájan meg fogunk győződni arról, hogy a magyarság végeredményben sokkal ártalmatlanabb, mint lármás természete mutatja.“⁵ Ilyen megállapítást a lap később is tett. 1885. őszén ismét megállapította: „Több ízben bevallottuk, hogy nem érezzük úgy magunkat, mintha a magyarok létünkben fenyegetnének.“⁶ Mindez napnál világosab-

¹ 1885. aug. 18/30. 187. sz.

² 1884. júl. 7/19. 68. sz.

³ 1885. jan. 18/30. 14. sz.

⁴ 1884. ápr. 25/máj. 7. 8. sz.

⁵ 1884. dec. 18/30. 198. sz.

⁶ 1885. szept. 29/okt. 11. 222. sz.

ban bizonyítja, hogy a románok és különösen a Tribuna vezetői milyen jól ismerték a korabeli magyarságot.

A Tribuna emez előnyéből olyan lehetőségek származtak, melyeket a szebeni román lap nem is késett kihasználni. E lehetőségek mesterei kihasználására mutatott példát a Tribuna az E. M. K. E. és az irredentizmus kérdésében.

Az erdélyi magyarság nehéz népi helyzetét és az ebből származó veszélyes következmények lehetőségét a magyarság vezetői a 80-as évek közepe felé kezdték felismerni. Részben épen a Tribuna izgatásai, részben más okok hatása alatt sokan rámutattak a magyarság elrománosodási folyamatára és felvetették azt a gondolatot: vajjon nem lehetne megmenteni azt, ami még menthető? Ebből az aggodalomból született meg az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet (E. M. K. E.). Midőn az eszmét felvetették, a magyar újságok hozzáfogtak megvitatásához. Csakhamar merésznél merészebb elképzelések jelentek meg a lapok hasábjain. Hozzá nem értő újságírók, akikben több volt a jószándék és merész képzelőtehetség, mint politikai bölcsesség, vagy erdélyi helyzetismeret, a még meg sem alapított egyesületről úgy írtak, mint amelynek segítségével sikerül majd magyarrá tenni Erdélyt, azaz annak nem magyar népeit. Ez az üres szalmacséplés csakhamar felkeltette a nemzetiségi, elsősorban a román sajtó figyelmét. A Tribuna rávetette magát a születendő állapotban lévő E. M. K. E.-re s ettől fogva hónapokon át ez volt a fő kérdése. A magyar sajtó handabandázó hírverése bőséges anyagot nyújtott a támadásra. Növelte a támadási felületet az a tény, hogy az eleve társadalmi egyesületnek tervezett alakulatot magas állami állású emberek népszerűsítették és a városi, megyei hatóságokat az egyesület támogatására buzdították. Majd a különféle intézmények — pósta, vasút, stb. — vezetőit hívták fel, ajánlják alkalmazoztaik figyelmébe az E. M. K. E. munkáját és annak támogatását. Ilyenformán a Tribunának könnyű dolga volt. Jóllehet beszámolt az előkészítési bizottság jelentéséről, mely világosan megfogalmazta az E. M. K. E. célját: „okvetlenül egyesülnünk kell, hogy megmentjük a pusztulástól a magyar nemzeti jelleget, nyelvet, nemzetet és birtokot,”¹ a Tribuna azokból a cikkekből és beszédekből csapott nagy lármát, melyek felelőtlen magyarosításról áradoztak. „Itt hatósági támogatással megindított erőszakos magyarosítási mozgalomról van szó“ adta ki a jelszót s azután a magyar közművelődési egyletet következetesen „magyarosító egylet“-nek nevezte. (Reuniune de cultură maghiară helyett Reuniune de maghiarisare). E címen folytatta a harcot a Tribuna az E. M. K. E. ellen. Az ellenfél rendszertelen kapkodását figyelő katona fölényével írta már januárban Balászfalváról, az erdélyi román műveltség központjából keltezett tudósításban: „Kellemetlenséget okoz, de ugyanakkor szánakozást is kelt bennünk a szegény magyar. Egy alig 5 milliós nép, melyet mindenfelől életrevalóbb népek vesznek körül — ez a magyar nép. Minden joga megvan, hogy igyekezzék számát szaporítani, nehogy

¹ 1885. febr. 24/márc. 8, 44. sz.

Kelet forradalma és kialakulása törpének találja. Szerencsétlenségükre a magyarok nem jól választották meg letelepedési helyüket Európában.¹

Az E. M. K. E. komolyabb hívei aggodalommal és nem kis bosszúsággal látták az egyesület körül keletkezett nemzetiségi sajtóharcot. Igyekeztek rámutatni arra, hogy az E. M. K. E. nem támadó, hanem védekező társadalmi mozgalom. Nem a románokat akarja elmagyarosítani, hanem az elrománosodott magyarokat szeretné visszaszerezni. A Tribuna elkönyvelte a helyesbitést és büszkén állapította meg a román faj erősségét. De ugyanakkor tagadta a magyarság elrománosodásának valóságát. „A magyarok nem jogos önvédelmet akarnak Erdélyben megszervezni, hanem a faji harcot a maga legvisszataszítóbb formájában; ezért mi vagyunk a jogos védekezés szükségszerű állapotában.”² Mivel pedig legjobb védekezés a támadás, a Tribuna változatlan szívóssággal pécézte ki a magyar sajtó elírásait. „A magyarok elrománosodásának veszedelme nem létezik — állapította meg — s nem is állhat fenn olyan korszakban, mikor maga az állam teszi a magyarosítás lakatját a nem magyar gyermek szájára már az első osztályban... A románosodás veszélyéről szó sem lehet, a veszély egy koholmány, a koholmány pedig hadvezetési módszer.” Ha a magyarok valóban veszélyeztetve érzik magukat a románok között, akkor alkalmazzák itt is a csángókon már kipróbált módszert. A tulajdonképeni Magyarországon még elég sok megművelhető pusztá és kiszáritandó mocsár van. Így a magyar elem megerősödne az ország közepén.³

A Tribuna másik nagy érve az E. M. K. E. ellen az állami hatóságok támogatása volt. Nem lehet igazán társadalmi alakulat az az egyesület, melyet az állam és a hatóságai erőszakosan támogatnak. Lám a miniszterelnök megsemmisítette a nem magyar megyék vezetőségének az E. M. K. E. visszautasítására vonatkozó határozatait. Az intézmények vezetői pedig nyomást gyakorolnak alkalmazottaikra, hogy azok lépjenek be az egyesületbe. Az E. M. K. E. tehát állami erővel támogatott magyarosításért harcol. Ezt bizonyítja a Kolozsvári Közlöny is, mely nyíltan megírta, hogy „embereket akarunk nevelni a nemzettest és a jövő számára, az állam megerősítésének biztosítása érdekében.”⁴ Az E. M. K. E. céljait hiába burkolják, ime maga a magyar sajtó leplezi le.

A sajtóhadjárat emez előhaladott állapotában közölték a lapok Szathmáry György hunyadmegyei képviselő levelét, melyet a románoktól lakott vidéken élő, s a helyzetet jól ismerő magyar vezetőegyénség írt az E. M. K. E. elnökéhez. Szathmáry kifejtette, hogy a közművelődési egylet munkája egyáltalán nem irányul más fajok élete ellen. Ez a munka tisztára védelmi jellegű mentő-tevékenység, mely Isten és emberek előtt annál jogosultabb, minél inkább magyar pénzzel, magyar segítséggel próbálja a magyarságot a további vérvesztéstől és széthullástól megmenteni. Célját társadalmi úton akarja elérni, állami és hivatalos hatósági segítség nélkül. Szathmáry levelére a Tribuna egész más hangon válaszolt, mint amilyent

¹ 1885. jan. 16/28. 12. sz.

² 1885. jan. 18/30. 14. sz.

³ 1885. márc. 15/27. 60. sz.

⁴ 1885. ápr. 17/29. 87. sz.

addig más megnyilatkozásokkal szemben szokott használni. A levélből látta, hogy írója komoly ember, aki az erdélyi román kérdést ismeri. Épen ezért válaszában sok mindent elismert, amit addig gyakran kétségbe vont. „Elismerjük — írta többek között —, hogy a magyarok előbb-utóbb olyan helyzetbe kerülhetnek, — sőt már most is olyanban vannak, amelyben bármely népek foglalkoznia kell saját léte védelmével. Ami igaz, kétségbevonjuk, hogy a magyarok valaha is képesek lennének a mi beolvasztásunkra vagy megsemmisítésünkre; ellenben igenis elismerjük és lehetségesnek tartjuk, hogy mi lassan-lassan beolvasszuk vagy megsemmisítjük őket. Nem tagadhatjuk tehát egy olyan egyesület jogosultságát, melyet — amint Szahmáry mondja, — csak a védekezés megszervezése érdekében alapítottak.“¹ Sajnos — állapítja meg a Tribuna, — a magyarok nagy része nem úgy gondolkodik. Sőt az E. M. K. E. vezetősége sem. Ahelyett, hogy a magyarságot védené és erősitené, a nemzetiségeket akarja elmagyarosítani. Még mindig hiábavaló képzelgéseket hajszol és megvalósíthatatlan célok érdekében pazarolja erejét.² Ezért a román sajtónak szüntelen kötelessége a képzelgések veszedelmes következményeire rámutatni.

A vita egyre nagyobb méreteket öltött. Beleszólt Concha Győző is, aki a Tribunának válaszolva, a Pesti Naplóban ugyanazt fejtegette, mint néhány héttel azelőtt Szahmáry. „Az E. M. K. E. tisztán védelmi jellegű“ — írta —, „a nemzetiségeknek tehát nincs okuk az erőszakos magyarosítás miatti aggodalomra.“ „Akkor az E. M. K. E. alapítása rosszul volt előkészítve“, — felelte a Tribuna, rámutatva az elkövetett hibára. „A kezdeményezők tapintatlan emberek voltak: szónoklataikkal és a különféle magyar újságok hasábjain közölt cikkeikkel a románokban és szászokban azt az érzést keltették, hogy az egyesületet nem a magyar elem megvédése, hanem a románok és szászok elmagyarosítása céljából alapítják.“³ A további harc fő-kérdése ez volt: vannak-e elrománosodott magyarok Erdélyben vagy nincsenek? A Tribuna nem tagadta, hogy vannak: „Igaz, hogy itt-ott a románok között elszórt magyarok elrománosodtak“ — írta a kérdés vitája alkalmával. De ezeknek száma nem nagy. Vannak viszont olyanok is, akik magyarul beszélnek, de románoknak tartják magukat. Ezek tehát románok és a magyaroknak nincs joguk őket maguknak követelni. Az sem lényeges, hogy nem görög-keleti vagy görög-katolikus vallásúak. Ettől még lehetnek románok. Akik pedig egyszer románoknak érzik magukat, azokat senkinek sincs joga más nép számára követelni. „Ha őseiknek, vagy szüleiknek többé nem ízlett a magyarság és ők mind a mai napig a román nemzetiséget találták jobbnak, milyen jupon akarjátok ti magyarok most őket kiragadni abból, aminek vállalása tetszett nekik?“⁴ Ilyen módon a románok is visszakövetelhetik a székelységnek legalább felét.

A majdnem másfél évig tartó harc eredményeképpen a román közvéleményben végleg kialakult az a meggyőződés, amelyet a Tribuna olyan szívélyesen és ügyesen hirdetett. Ennek következtében az E. M. K. E. tevékenységét

¹ 1885. máj. 18/30. 111. sz.

² 1886. máj. 31/jún. 12, 122. sz.

³ 1885. jún. 6/18. 127. sz.

⁴ 1885. nov. 19/déc. 1, 265. sz.

minden román a legnagyobb felháborodással nézte s ezt erőszakos magyarosításnak minősítette. A Tribuna munkája olyan sikeres volt, hogy az elrománosodott magyarok még dühösebb románok lettek, mint azelőtt. Pedig ha a magyar sajtó, az E. M. K. E. alapítói és a magyar állam vezetői legalább annyira ismerik a románságot, mint amennyire a Tribunából meg lehetett volna ismerni, bizonyára eredményesebb lett volna az E. M. K. E. munkája. Minden bizonnyal másképen fogott volna ehhez a munkához s más módszert használt volna tevékenysége kifejtésében.

Hasonlóan ügyes magatartást tanusított a Tribuna a román irredentizmus kérdésében is. A magyarság ösztönszerűen érezte a román irredenta veszedelem valóságát. A Tribuna viszont állhatatosan és kitartóan tagadta ezt. Amennyiben elismerte egyes román fiatal emberek irredenta hajlandóságát, azért a magyar kormányt tette felelőssé. A magyar kormány elnyomó politikája miatt keseredtek el egyesek annyira, hogy Románia vendégszeretetével visszaélve, politikai izgatást kezdtek az összes románok egyesülése érdekében. Az erdélyi románok, de különösen a Tribuna hívei nem hibásak ebben. Ők éppen e szélsőséges elemek ellen küzdenek. Ha a magyar kormány teljesítené a románok többször kifejtett kéréseit, a magyarelleses izgatás csakhamar megszűnnék. A magyarok ezt nem akarják, mert azt hiszik, a románok önkormányzati követelésének teljesítése a román nemzeti egységre és Erdély elszakítására vezet. Pedig ami nem jut nyilvánosságra, az politikailag mint akarat nem létezik, hanem csak mint homályos és meg nem fogalmazott hajlandóság. „Tagadjuk, hogy ezt a hajlamot kifejtették volna valahol.“ De még ha létezését el is ismerjük — folytatja a Tribuna, — felvilágosodott emberek kötelessége, hogy annak megnyilvánulását megakadályozzák és biztosító szelepet keressenek ellene. Ez a biztosító szelep a magyar állam többnyelvű értelemben való közjogi fejlődése.¹

Ugyanilyen beállításban írt a Tribuna más alkalommal is az irredentizmusról. Különösen 1885. őszén, mikor „a Román Irredentá kezdeményező bizottsága“ aláírással egy Bukarestben kelt kiáltványt ezer és ezer példányban küldtek meg a magyarországi románoknak. A kiáltvány szerzői lázadásra és a magyarok legyilkolására hívták fel a magyar uralom alatt élő románokat. A Tribuna is kapott egy példányt, melyet Slavici címére postán küldtek. A lap sietett elítélni az irredenta mozgalmat, megállapítva, hogy az nem jelentős; amennyiben pedig az, a magyar kormány bűne. „Az úgynevezett román irredenták kiáltványa egyik tünete annak a társadalmi betegségnek, mely a magyarokkal való kapcsolatból keletkezett s egyenesen a magyar politika természetes következménye.“² Pár hét múlva azonban nem kis megdöbbenéssel kellett beszámolnia arról, hogy a román kormány az irredenta kiáltvány miatt hét egyént kiutasított Romániából. Köztük volt az Indépendance Roumaine tulajdonosa és igazgatója, Ciurcu Miklós és Ciurcu Sándor, akik a kormány nyilatkozata szerint helyeselték a kiáltványt, Secășanu és Ocășanu, a kiáltvány fogalmazói, továbbá három más román, akik Erdélyben terjesztették a röpiratot. Mivel az Indépendance

¹ 1884. máj. 10/22. 21. sz.

² 1885. aug. 27/szept. 8. 194. sz.

Roumaine egyik legelterjedtebb román lap volt, a Tribuna előbbi érve, mely szerint az irredentizmus jelentéktelen, összeomlott. Annál is inkább, mivel a kiutasítások nagy felháborodást keltettek Romániában. Tekintélyes lapok, mint a Românu, Națiunea, Indépendance Roumaine stb. élesen tiltakoztak a kormány intézkedése ellen. Az ellenzéken lévő román konzervatív párt felhasználta az alkalmat a liberális párti kormány megtámadására. Brătianu Demeter levélben fejezte ki felháborodását. Látva az ügy növekvő méreteit, a Tribuna igyekezett a kiutasítások háttérét a maga szempontjainak megfelelően magyarázni. Közölte Ciurcunak a Tribuna szerkesztőségéhez intézett levelét, melyben a kiutasított laptulajdonos a Brătianu-kormány nyilatkozatát próbálta megcáfolni és tagadta az irredenta kiáltványban való részvételét. Ciurcu szerint a liberális kormány nem azért utasította őt ki, mintha valóban egyetértett volna az irredenta kiáltvánnyal, hanem azért, mert már régóta támadta lapjában a liberális-párti kormányt. Ugyanakkor a Tribunanak el kellett oszlatni azt az aggodalmat, mely sok románban felmerülhetett a kiutasítások miatt a román kormánynak az irredentizmusra, illetőleg a román politikai egységre vonatkozó magatartását illetőleg. A kiutasításokkal — a Tribuna véleménye szerint — a román kormány nem a kiáltvány célját¹ ítélte el, hanem eszközeit.² Más szóval a román kormány nincs ellene az irredenta törekvéseknek, csak épen a kiáltványban javasolt eszközök kellemetlenek külpolitikai szempontból. A Tribuna tényleg a valóságot fejezte ki e megállapításokkal. Erdélyben és Romániában egyaránt növekedett az irredentizmus. A Tribuna egyik cikkében azt állította, hogy az erdélyi románok között elsősorban a falusi parasztok az irredenták. A magyar kormány elnyomó politikája miatt ők azok, akik várják a román hadsereg erdélyi bevonulását.³ Ez az állítás azonban nem felelt meg a valóságnak. A román nép ekkor még nem vett szerves részt a román nemzetiségi politikában. Azt kizárólag a román középosztály irányította. Ez volt elsősorban irredenta, amint azt Slavici a világháború után be is vallotta. A Szebenbe való költözéséről beszélve visszaemlékezéseiben, megállapítja, hogy Erdélyben szembetalálkozott azokkal az emberekkel, akik a putnai gyűlésen a politikai egységet a közművelődési egység elé helyezték. Azaz szerintük a közművelődési egységet csak akkor lehet biztosítani, ha a románok politikailag már egyetlen államon belül egyesültek.⁴ Szóval jócskán voltak irredenta románok a középosztályban. De ezt nem lett volna okos dolog bevallani, mert a középosztályt még gyanusabbá tette volna a magyarság előtt. Ezért írta a Tribuna, hogy a nép irredenta. Ezt más alkalommal is megismételte. Válaszolva a Kolozsvári Közlöny egyik cikkére, érdekesen egészítette ki már többször hangoztatott felfogását. A kolozsvári magyar lap a román követelésekkel kapcsolatban azt írta, hogy a románok bármilyen engedményeket kapnának, azokat rögtön a Kárpáton túl románsággal való egyesülés előkészítésére használnák fel. „A kolozsvári hivatalosnak igaz van — felelte a Tribuna.

¹ Az eredetiben is *dălten* szedve.

² 1885. szept. 16/22. 206. sz.

³ 1885. okt. 25/nov. 6. 244. sz.

⁴ Slavici: *Inchisorile mele*, 1921. 7.

— mikor feltételezi, hogy a románok a nemzeti egység vágyának hatalma alatt állanak. Nagyon természetes ez a vágy, mely egészen áthatotta a román nép nagy tömegeit.“ De más a kívánság és más az akarás. A románok ezt csak végső kétségbeesésükben akarnák. A magyaroktól függ tehát: legyen-e irredentizmus, vagy ne legyen. A románok sohasem nyugosznak bele abba, hogy az állam csak magyar jellegű legyen. Sohasem fognak ragaszkodni a magyar államhoz, míg nem lesz nekik ezen az államon belül „román közigazgatásuk, román igazságszolgáltatásuk és a legteljesebb nemzeti fejlődési szabadságuk“. Ez a föld — (t. i. ahol ők laknak Magyarországon és Erdélyben) — sem nem magyar, sem nem román: a mi közös hazánk. Ne álljanak elő a magyarok állandóan azzal, hogy magyar és csak magyar, mert arra kényszerítik a románokat: minden erőfeszítéssel bizonyítsák be, hogy román — vagy pedig pusztaság“. ¹ Pár héttel később a gondolatsort így fejezte be: „Ha a magyaroknak szabad volt a *pragmatica sanctio* és a mi akaratunk ellenére Erdélyt Magyarországgal egyesíteni, nehéz a románokat meggyőzni arról, hogy nekik nem szabad ugyancsak a *pragmatica sanctio* és a magyarok akaratára Erdélynek valamely más állammal való egyesítésére törekedniök.“ ²

Áttekintve e nyilatkozatok gondolatmenetét, meg kell állapítanunk, hogy a Tribuna az irredentizmus kérdésében is a már gyakran használt módszert alkalmazta. Azaz amennyiben elismerte az irredentizmus valószínűségét és veszélyét, azért egyedül a magyar kormány nemzetiségi politikáját tette felelőssé. Az okból okozatot csinált. Holott ha a magyar nemzetiségi politika és a román irredentizmus között ok és okozati viszonyt lehet megállapítani, akkor feltétlenül az irredentizmus volt az ok, a magyar nemzetiségi politika pedig az okozat. Az irredentizmus, az erdélyi és Kárpátokon túli románság egy államban való egyesítésének eszméje időrendben jó néhány évtizeddel megelőzte az 1867 után kialakult magyar nemzetiségi politikát. Még világosabban látszik ez a román közművelődési törekvések egységének kérdésében. A Tribuna következetesen mindig azt állította, hogy a román szellemi és közművelődési központ Bukarestbe való „költözése“ a magyar elnyomás következménye. A magyarok a kiegyezés óta nem engedték fejlődni a román műveltséget s azért lett Románia a román közművelődés természetes központja. Tudjuk azonban épen Slavici, sőt a Tribuna megállapításaiból, hogy a dualizmus első öt-hat évében — tehát 1867-től 1874-ig, sok helyen a 80-as évek végéig is a románok román közigazgatás, román igazságszolgáltatás, román közművelődés háborítatlan birtokában voltak. Ténylegesen és valójában tehát közigazgatási, igazságügyi, iskolai és egyházi önkormányzatuk volt. Tehát mindazzal rendelkeztek, aminek hiányáról a 80-as években panaszkodtak s amely hiányok miatt állott volna meg szerintük az erdélyi román közművelődés fejlődése. De mégis mi történt? Az, hogy az erdélyi románság — román beismerés szerint is — legzavartalanabb közművelődési és nemzeti fejlődése korában ült össze 1871-ben a putnai román nagygyűlés, mely a „román közművelődési egység helyreállítását“ tekin-

¹ 1885. nov. 16/28. 263. sz.

² 1885. dec. 29/jan. 10. 296. sz.

tette egyik fő céljának. Másiknak pedig a román politikai egység megteremtését. Azaz a román közművelődési irredentizmus is megelőzte időrendben a magyar nemzetiségi politikát, amint a politikai irredentizmus évtizedekkel a kiegyezés előtt megszületett. A Tribuna tehát mindkét kérdésben ügyesen keverte össze a tényeket, megfordítva a történelmi jelenségek időrendjét, ok és okozati összefüggését. Itt is igaz, amit az E. M. K. E. kérdésénél megállapítottunk: a magyar állam és a sajtó másképpen tudott volna küzdeni a Tribuna ellen, ha a románság fejlődését alaposabban ismeri. Azonban jó tíz évnek kellett még eltelnie, míg a magyar miniszterelnökség egyik ügyosztályában, rövid időre, szerepet kapott *Jancsó Benedek*, a román kérdés legalaposabb szakembere. Addig a Tribuna elvégezte munkájának legnagyobb részét s helyzetében is gyökeres változások történtek.

Bíró Sándor.